

Milano, 25. 10. (DNB) Itaalia fashistliku vabariigi valitsus valis oma asukohaks Veneetsia linna. Ümberasumine on suuremalt osalt juba toimunud.

Meie kaevume

SS-PK. Udu, tihed kui küllisesuits, varjab silmi eest legendiku koos põldudega. Ainult metsaaluses, kus seisame, pole udu. Puud tõrjuvad eemale halli teadmatus. Suur tugev haraline-mänd, mille all meie nii sageli oleme kogunenud enne ja pärast õppusi, näib oma kõverate okstega toetuvat olse pilvedesse. Hakkjass valgus laseb aimata päikese tõusu. Koit jääb täna nägemata, sest idakaar on jäänud seljataha, sama metsa varju, mis hoiab eemale udu-müüri.

Kõlab käsklus edasimarsiks. Esimesed kompaniid kaovad üttu. Viimane mees rivas kasvab uduist moondatult hiiglaseks ja kaob siis temagi. Nähtavaks jääb sadandete meeste jälgi, mis kaovad mõne meetri peal uduserva alla.

Hakkame liikuma meiega. Sammu me lahingurakmete kergelt uagisedes. Kastest märg liiv liub saabastele helepruuni korbana. Hommiku jahedus peletab silmist ja liikmeid uneroidumuse. Keha tunneb rõõmu varajasest liikumisest.

Kõrgete pedajate peitu pugenud külake on veel unehõlmas, kui lähime selle liivase tänavale. Sama küla servale saamegi oma lõigu. See kulgeb pikki leppadega palistatud ohakest, mille sogsalt pinnalt tõusevad ninna külakese roiskvete lend. Siin, viljast koristatud põllu serval peame asuma positsioonile.

Kompaniitülem juhatab rühmad nende kohtadele. Kaevume. Vahe sõdurilabidas lõikab ladusalt pehmet pruuni põllupinnast. Töö edeneb jõudsasti. Ent see on vaid esialgu nii. Meie laskurpesad küttnivad vaevalt võõni, kui välilabidat lõõvad vastu kuiva savikihti. See annab raudal lga labidatäis sügavust maksab higi ja vaeva. Kiivrid oleme ammugi heitnud peast, kuid ihu kipub ikkagi kuumaks. Lisaks veel päike. See on hajutanud udu ning paistab nüüd otse südasviselt. Sellise stügie tabaks küll siit kaasa viia kodumaale, et leevendada meie vihmast ja rajust oktoobrit.

Elavate zestide saatel juustab üks naine saksa vägede poolt tagasi vallutatud külas hirmutegudest, mida nõukogude sõdurid seal korda saatnud. (PK-sõjakirjasaatja Dauschier. Wb.)

Heast laskurpesast oleneb lahingus palju laskuri elu. Hoolikalt maasse kaevatud auk on üksikmehe kindlus

Kompaniitülem silmitseb kaevuvaid mehi. Laseb grenaderidelt pugevaid auku, et mõõta sügavust. Käärarasse tõmbunule peavad auguservad ulatama paras jagu üle pea. Mõni grenaderidest on loobunud puurimast kivikõva pinda. Kuid kompül käsutab nad edasi kaevama. Kompülil on õigus. Meie pea on kindlasti väärt, et selle eest näha vaeva. Parem on kaevata pea märjaks, kui tunda ründaja tankilõikut oma lagipeall!

Heast laskurpesast oleneb kindlasti lahingus palju laskuri elu. Hoolikalt maasse kaevatud auk on üksikmehe kindlus. See kaitseb teda kuulide ja mürsukildude eest. Ründav tankki pole nii ohtlik. Selle võib rahuga lasta vee- rida üle augu ning siis tagant karata soomuspeletisele endale kukile. Nii on lugematuid tanke hävitatud Idarindel toimuvais tõrjelahinguis ning neid hävitatakse veelgi. Üksikvõitleja polegi nii abitu ründavate sõjamasinate vastu. Tarvitseb valitseda vaid närve ning lahinguvälja peremeheks jääb ikka inimene, aga mitte masin.

Noor grenader Tartust on oma pesa meisterdanud eeskujulikult. Poiss on kaevunud nii meisterlikult, et mõne sammu pealt pole teda ega tema pesa üldse märgata. Noor sõjamees saab ülemuselt kiita. Selline peab olemagi laskurpesa. Sellest võib vaenlast kõige paremini üllatada, ja see on peaasi. See on rohkem kui pool võitu.

Kuulipildurid number üks ja kaks teevad pesa endale ja oma hoolale — kuulipildujale. See peab andma varju ja võimaldama soodsat tulistamist. Kuulipildurid on varsti valmis oma tööga. Veel pisut mättaid, et oleks august visatud muld sama roheline kui kuulipildujapesa ümbritsev muru.

Lõpuks on kõik rühmad valmis kaevumiseks. Vastavad ettekanded jooksevad kokku kompanii võitluspunkti. Kompaniitülem võib rahul olla. Rühmadele, alljuhid ja mehed on oma töö teinud hoolikalt. Määratud ajaks võib pataljonitülemale saata teate, et kompa-

nii on asunud kaitsele temale määratud joonel.

Vastane võib tulla. Grenaderid, kes on pugenud oma pesadesse kui tõugud tuppe, valmistavad talle tulise vastuvõtu. Laskurid aukudes tunnevad end seda kindlamiini, et otse nende seljastah on asunud positsioonile tankiküttid oma toruga. Selle on nad hoolikalt peitnud puuderivi varjavesse tausta. Enne esimest kargatust ei aima ükski vastase tank seal varitsevat ohtu, aga siis on loodetavasti juba hilja. Meie tankiküttide mürsk istub siis juba kere ja seda vaevalt nii kergesti seedib.

Kuid täna ei ilmu veel vastast... Pole õppekavas ette nähtud. Aga hommel... Siis ründavad 1. pataljoni poisid. Kõl nad aga saavad, kui jõuame meie seisukohtade ette...

Aga võib-olla oleme hoopis meie need, kes saavad. Aga ka sellest pole midagi — võit jääb ikka perekonda, Eesti SS-vabatahtlike rügementi! Peaasi, et õppustel kõik hästi klapiks!

SS-sõjakirjasaatja Gerhard Rahnulo.

Nukkmärkidega korjandus tõi ERÜ-le 170.000 RM

Eesti maa-ala enamusest vabastamise aastapäeva puhul 20. ja 21. oktoobril korraldatud ERÜ tänavakorjandus nukkmärkidega tõi mittetäielik andmetel sisse 170.000 riigimarka. Korjandussumma on suurem kui ühelgi eelmisel tänavakorjandusel. Hiiglavas tulemus on suurem teened olemasolevatest, kes teostas korjanduse ja seajures osutas nii head tahet ja pühkikkust kui ka suurepäraseid organiseerimisvõimet. Märkimata ei saa jätta ka annetajate teadlikkust, kes raskustesse sattunud rahvuskassaste abistamiseks annetasid helde käega.

Eelmise nukkmärkidega korjandusega võrreldes on laekunud üldsumma 25.000 riigimarga võrra suurem. Annendamise intensiivsuse poolest väärivad märkimist maakonnad ja väikelinnad, mille arvel ongi korjanduse üldsumma suurenenud. Kaks suuremat linna, Tallinn ja Tartu, aga ei ole saavutanud eelmiste korjanduste laekumiste taset.

Dr. O. Kallase 75. a. sünnipäeva aktus Tallinnas

Dr. O. Kallase 75. sünnipäeva tähistati pühapäeval Tallinnas Estonia kontsertsaalis kontsertaktusega Eesti Kutsekogude Peaosakonna „Puhkus ja Elurõõmu“ korraldusel. Haiguse tõttu ei saanud dr. Kallas ise oma austamisõhtul viibida, kuid kontsertaktusest võttis osa pr. Aino Kallas, kellele anti üle tervitust ja kingid juubilarile.

Aktusekõne pidas mag. E. Päss, kes hindas dr. O. Kallase suuri teeneid Eesti rahvuskultuuri uurimisel ja eriti rahvaviise kogumisel, märkides muuhulgas, et dr. Kallase kogus on 12 aasta töö tulemusena üle 13.000 rahvaviisi.

Novotny esimene vaenulend

Voolikpaadis Saaremaalt Läti randa

PK (DNB). On 1941 aasta juuli. Saksa väed seisavad juba Lätimaal. Üks „Messerschmitt“-jahilennuk lendab üle Saaremaa, mis on veel Nõukogude käes. Ja see, kes seal murelt ja tormakalt kaks Nõukogude jahilennukit üksteise järel alla tulistab, on leitnant Valter Novotny. Viinist oma esimesel vaenulennul. Veel kolmanda „Rata“ tulistab ta põlema. Siis tabab neljas bolshevik teda ennast. Seismajäänud mootoriga lähed lend üle Saaremaa lõunatipu. Ainult mitte Saaremaal maanduda ja vangi sattuda! Ja äärmise pingutusega viib ta oma masina Saaremaa tulitorni kõrvale randa, peaaegu vette.

Ühe hüppega on leitnant Novotny lennukist väljas. Palavikulise kiirusega tõmbab ta voolikpaadi välja. Iga hetk võib vaenlane tulla. Kaalumiseks on aega ainult sekundi murdosa. Tema selja taga on saar — tema ees on vesi. Et pääseda Läti rannikule, selleks tuleb aerutada 56 kilomeetrit üle mere — väikeses voolikpaadis, mille varustus ei ole vaenlase tulistamise tõttu enam täiesti korras. Tema ees on lai veepind ja pealegi veel tugev lainetus, milles voolikpaat võib juba mõne meetri kaugusel kummuli paiskuda.

Jahilendurid on harjunud otsustama sekundi murdosa kestel. Ja juba hüp- pas leitnant Novotny voolikpaati, tõukab selle kaldast eemale ja kätega aerutades hakkab võitlema rahutu merega, et meeter meetrit ületada 56-kilomeetrilise vahemaa päästva rannikuni. Ilma toiduta, ilma purjeta, ainult tagavara-ankruga paadis, püstoliga, paari viltsaabastega, pikkade pükstega ja lühikäelise poloshärgiga.

Küürutades, põlved lõua alla tõmmatud, mõlemas käes aerutades — nii läheb sõit lahti. Ja iga kord, kui mõni kõrge laine tahab paadi vett täis paigata, pöörab leitnant Novotny paadi kõrvale ja seab lainele ette pisikeses voolikpaadi mõikja serva. Nii mõõdub kaua, hulk aega. 10 tundi — või oli see 20 — heidab ta ankrut kaugele ette ja tõmbab ankrukoolest paadi järele. Ikka ühesti. Siis aga tõmbab ta ankru järele paati ja aerutab kätega edasi. Paadi jämedad servad vajutavad kaenla alla; nakk on käsi varjelt juba ammu maha nülitud. Mere soolane vesi sööb end üha sügavamale. Sõrmed on nii kanged, et neid ei saa enam koos hoida ja vesi voolab läbi harali sõrmede vahelt. Kuid leitnant Novotny aerutab edasi.

Nälg, janu ja eelkõige meeleheit- temõtted ei taha temast lahkuda. Kui rannik ei ligine ikka veel, siis proovib ta ujuda. Kolm tundi ujub ta lainetavas meres ja veab voolikpaati enda taga. Siis nendib ta, et ka nii ei saa edasi, ronib jälle pisikesse paati ja aerutab jälle kätega.

Äkki tuleb soodsa tuulepuhang. Kangete, paistetunud sõrmedega sõlmib ta poloshärgi ühe käise oma jala külge ja tõstab särgi nagu purje üles. Kuid mõ-

Kapten Walter Novotny, kellele Führer annetas tema 250. õhuviidu puhul kui 8. sõdurile Saksa sõjaväes kõrgeima tunnustuse — Tammellehe mõõkadega ja briljantidega Raudristi Rüütliristi juurde. (Wb.)

ne tunni pärast pöördub tuul. Kaks päeva ja kaks ööd on mõõdunud — siis hakkab ka leitnant Novotny noor, spordist karastatud keha tõrkuma. Lõpp näib lähenevat. Kolm korda surub leitnant Novotny püstoli meelekohale. Ta ei taha uppuda nagu koer, ta ei taha jõuetult ja tahtetult vette vajuda, vaid tahab olla ka oma surma isandaks ja seda ise määrata. Kolm korda laseb ta püstoli jälle langeda ja saavutab valitsuse oma nõrkeva keha üle. Ta tahe on visa ja aheldamatu. Ta usub, et see kõik veel õnnestub, mida ta noore jahilendurina kavatses enne oma esimest vaenulendu.

Ühel ööl — ta ei mäleta enam, mis- sugusel — kandis laine ta kaldale ja ta kukkus voolikpaadist rannale. Leitnant Novotny kaotas teadvuse ja alles muudlained tõid ta jälle meele- märku- sele. Ta roomas ühe kauge tule poole ja pääses.

Lõuna-Eesti rindevõitlejaile üle 3000 kingituspakikese

Eesti maa-ala bolševikest vabastamise aastapäevaks saadeti ERÜ Tartu, Valga, Võru ja Petseri ringkonnaametite poolt eesti vabatahtlikele Pihva rajoonis enam kui 3000 rindepakikese. Pakikesi käis üle andmas delegatsioon, kuhu kuulusid ERÜ Tartu ringkonnakomitee esindaja proua Borkmann, Tartu ERÜ ringkonnajuhitule esindaja kolonel A. Lõhmus ja „Postimehe“ toimetaja K. Eerme. Kodumaa tervituste ja pakikeste pidulik üleandmine vahvatähtselt toimus nende otse- sesse tegevuspiirkonnas. Kingitused valmistati sõjameestele suurt rõõmu ja nad saatsid kodumaa südameküllaselt tervitust.

Pidupäev Viljandis

Pühapäeval leidis Viljandis, Ugala teatri saalis aset suurem pidulik kokkutulek, millega tähistati üheaegselt Eesti bolševike ikkest vabastamise aastapäeva, lõikuspüha kui ka kinnisvarade tagasiantmist nende endistele omanikkudele. Pidulikl sündmuse- sel esines pikema päevakohase kõnega piirkonnakomissar Bombe, kes ühtlasi andis 88 põllumehele ning 25 majaoomanikule üle nende kinnisvarade reprihviseerimise trük- kud. Seekordsete talude tagasisaajate hulgas olid eeskujulikumad põllumehed Holstre, Kabala, Kõpu, Olustvere, Paistu, Raudna, Rammu, Paevere, Tänaasilma, ja Viljandi valdadest.

Sinise taeva all

ROMAAN
Johannes Kaup

102.

raldusi ning juhiseid ja Endel, silmitsenud hetke oma truppi, pöördus Eerik Randrüüdile.

„Sa võitled ühes minuga ja minu meestega?“

„Ma võitsin, Endel, ühes sinuga.“

Endel Puidu pidi vaatama järsku oma sõ- rast mõõda. Sel hetkel muutus talle elavaks pilt aja- st, mis tundus küll lõputult kaugena, ent mil- lelt nüüd pikkamööda hakkas langema seda var- jalt udukat. Ja siis nägi ta jälle viit vormi- mütsis noorukest vanal ja vaikselt linnusemäel, noored paled vastu loojuvat päikest ja südamed täis kuldset lõotust — tõõtada ja elada oma väikesele rahvale. Roland Kivilaht — surnud, Rein Otsar — küüditatud, nemad aga kolme- kes — Eerik Randrüüt, Arnold Margusson ja tema, Endel, — kas on saanud nüüd lõpuks ehk nendegi tund võidelda oma rahvale tagasi suurimat ja seda, mis temalt rõõvitud? Kas? Ja kas ei mõtelnud sedasama Eerik, kui kinni- tas, et võitleb temaga koos! Margusson... ja... Ta vaatas otsivalt ringi, ei näinud aga väi- kest Margussoni lähikonnas. Ning tõugatuna jär- sust mõttest, pöördus ta samas Eerikule.

„Kui langen, Eerik,“ ütles ta vaikelt, „juhi mu mehi kuni võiduni, tervita mu isa ja... Maed ning... hoiä sini-must-valge kõrgel meie viie kunagise lõotuse nimel...“

„Endel!“ ütles Eerik peaaegu kohkunult, as- tudes talle samas sammul lähemale. „Millest sa siis nüüd järsku nii?“

„Millest?“ kordas Endel naeratada katsudes. „Ei millestki, aga sa tead ju — kõik võib juhtuda...“

„Ja-ja, kõik võib juhtuda,“ ütles ka Eerik. Ta tahtis ütelda õieti rohkem, kuid samal ajal eest

kaugemalt kostuvad paugud lõikasid järsult nen- de mõtted ja äratasid nad silmapilgule.

Uusna ning ta mehed olid vahepeal juba lah- kunud, kadudes võsastikulisse maastikku vaeva- lisest külateest paremal. Nad ei tulistanud küll veel, kui Endel oma meestega asus neist vase- male, kus hõre ahelik hakkas liikuma edasi valv- salt ja varjunnult, kuid tõsiasi, et ründajate tuli näis olevat suunatud eriti maastikku teest pare- mal, tõendas kõige kujukamalt, et vaenlane näis olevat neist juba teadlik.

Tükiks ajaks jäi tulistamine siiski veel nagu katseliseks kobamiseks, kuid siis ägenes ta jär- sul. Seni üksikutena eraldatavalt lasnud sulasid nüüd ühiseks laskmismüraks, millest olid selgesti eraldatavad granaatide plahvatused ja kuulipildu- jate ähvardav koputamine. Aga veel ei tulistanud Uusna mehed. Jah, seesugune oli kord juba nen- de juhi taktika. Hiilida vaikselt ja pöösastesse varjunnult vaenlasele võimalikult lähemale, näida- ta end hetkeks siin, siis aga juba seal ja viia vastane sel viisil tulitusele. Endel naeratas en- damisi, kui sellele mõttes. Tore, tubli Joel!

Aga siis see juba algas.

Esimesed Uusna mehed, teinud üksikuna hiili- des kaugelt paremalt ringi, olid jõudnud vaenla- se äärmiste sõidukiteni. Ning samal ajal, millal neist vasakul avati ründajatele tuli, lendasid sealt- ki esimesed sõidukeile.

Trahh! Trahh!

Vaenuliste veokite purunenud puuosade tükke lendas kõrgele üles ning pilbastuvailt platvormi- delt langes esimesi pealetungijaid. Kallaletung küljelt, millega üheaegselt astusid nüüd tegevus- se ka Endeli mehed vasakul, tihedalt kahepool- teed ning üksikute pagemine autode juurest mood- tades hetkeks vaenlase rüüades kuulatava kõhk- lemise, mida silmapilkselt rutati kasutama kõiki- dest külgedest.

„Tulistada täpsalt!“ käskles Endel. „Edasi!“

„Granaadid!“ kõlas korraldus paremalt. Ning taas kõn- dis ja naeris paukude lajatades surm mõõda nende ridu, kes olid tulnud siia, metsade varjavesse ringi, et tappa ja hävitada neid, kellele nende juhtide poolt polnud antud ainustki korraldust omapoolseks aktiivsuseks ja kes vaid selleks varjusid, et kaitsta oma elu.

Aga hävitama tulnute poolelgi toibuti nüüd

uesti. Püüside ragin elavnes segiläbiseks maru- tuleks, uuesti algas kuulipildujate rütmiline täk- simine ja uuesti kõn- disid pöösastesse heidetud granaadid seal porist pinda, tekitades kuivusest tingituna siin-seal tihedaid tolmupilvi. Üksikud Uusna mehed olid suutnud tungida nüüd küljelt otse sõidukiteni ja süüdata neist mõned. Jälle põgenes osa ründajast autodelt. Higit nõretades jätsid nad püssid, mütsid ja pintsakudki samasse ning läksid, aga taamalt, Soodevahe poolt, voo- las juurde uusi. Kuski seal eemal karjuti valjus- ti ja elajalikult ning uuesti aeti tulle venelasi ja hävitussalku. Neid tuli, tuli, tuli... Uued sõidu- kid mürisid ja vingusid, uusi rüüdnud laipu kuhjus teele ja selle ümbruskonda. Järsk laske- moonasõiduki plahvatamine mattis hetkeks kogu muu lahingumära.

„Noh, saatana!“ urises Vanase Kusta üsna Endeli läheduses. „Ega ole teiegi liha lõppematu!“ Ja metsavennad tulistasid. Nad surusid endid siin-seal tugevasti vastu maad ja mätaste vahele, roomasid edasi ja tulistasid jälle, heitsid granaa- te ja lamasid taas hiirvaiksena. Uusna tiival hak- kas töötama paar raskekuulipildujat ning uued augud tekkisid ründajate massi.

Endel, jõudnud väljade servale, seisis seal ük- si ja püsti. Ta tulistas ning heitis granaate. Kuul- lid vingusid ta ümber, aga nende kartmiseks polnud tal praegu aega. Ta viipas meestele, et need järgneksid ja tungis samm-sammult edasi. Temast veidi eemal ilmus põldude servale ka Uusna mehi, tungides samuti kord ette, tõmbu- des samas aga hetkeks jälle varju. Ning lange- nute arv ründajate poolt kasvas.

Järsk ja valuline häälitus lähikonnas sundis Endelit vaatama korra tagasi. Seal, temast mitte kaugel, otse ta seljast, lamas keegi kum- muli heinamaa viimaste pöösaste kõrvall. Lange- nu? Jah. Kas seni ainuke? Endel ei teadnud seda. Ja kes ta õieti oli? Ka sedagi ei teadnud Endel. Ta tundis vaid, kuidas järsk valutunne läbis ta südant, sest ühtaegu ta mõistis, et see, olgu kehtes, on ometi üks nende hulgast, kel- lega elanud ja varjunud seni koos ning kes tul- nud ühes temaga siia, väljade servale, et kaitsta neid sadu, kes relvituna loodavad seljataga nen- de jõule. Ning tundes hetkelist valu muutuvat samas lõõskavaks vihaks, unustas ta juba järg-

misel hetkel langenu ning tungis edasi, viskudes kord põllule, tehes samas hüppe ette.

Poollundi või enam oli mõllanud juba lahing. kui hävitama tulnute tulejõud näis pisut vaibu- vat. Siit-sealt põllult tõusis mehi ja rattas taga- si oma sõidukite juurde. Üksikuid sõidukeid pöörd- dus juba ümber ning kihutas minema. Meeleolu, mis vahepeal langenud, tõusis uuesti.

„Edasi!“ hüüdis Endel üleõla. „Nad põgenevad!“ Ning kui ta vaatas samas sinna, kus näinud äsja lamamas kägarasse kistuna esimest metsa- vendade hulgast langenut, oli pöösastiku serv tühj. Ta nägi aga ka, et Margusson, keda polnud silmanud rünnaku algul, võitles nüüd otse ta seljast.

„Keegi sai seal pihta — kes see oli?“ kü- sis Endel.

Margusson ei vastanud. Ta vaatas küll Ende- lile otsa ning ta ilmet paistis, et küsimus ei ol- nud libisenud ta kõrvust mööda, aga ta suu jäi suletuks.

Ning Endel ei küsinud praegu rohkem. Ta vaatas ainult otsivalt kahele poole. Ei, Eerik see polnud, sest tema lähenes parajasti veidi maad eemal purustatud sõidukile, mille alt paistis mi- dagi valendavat.

„Hei, ettevaatust, Eerik!“ hoiatas Endel. „Seal on keegi varjul.“

Keegi näis seal olevat, aga küllap oli märga- nud teda juba Eerik isegi. Igast ta liigutusest paistis valvelolek ja ettevaatlikkus. Mõõdus ai- nult veel mõni hetk, siis oli Eerik jõudnud sõi- dukini. Ning järsku nägi nüüd Endel, et helen- dav kogu pooliti rusudeks langenud sõiduki all sirutus päästi.

„Ärge tapke mind, olin nende vang!“ kuulis ta samast naisest sõnu.

„Teie käsi on verine, — kas saite haavata?“ küsis Eerik.

Ning kuna Endel samas nägi, et Eerik asus siduma naise kätt, pöördus ta ise mujale. Pea- aegu kõikide temast tagapool asuvate purustatud sõidukite ja nende vahel lamavate laipade juures askeldas juba mehi. Naud said sealt käsi relvi, said laskemoona, isegi mõned kuulipildujad.

„Maajumala poig Filip Mihhailovits“

Dr. O. Kallas Lutsi maarahva apostlina

Kui mõõdunud pühapäeval tähistati pidulikult ühe meie teenekama folkloristi dr. O. Kallase 75. sünnipäeva, siis on käesolevate ridade ülesandeks meenutada tema elust üht huvitavamat episoodi, milleks on ta pool sajandit tagasi sooritatud teekond Lutsimaale, kus ta sealsete eestlaste mälestuseks on tänapäevani püsinud legendaarse ja kõrge päritoluga „Filip Mihhailovitsina“ (juubilarite seas eesnimeliseks on Philipp, isanimeliseks aga Mihkel).

Lutsi maarahvas asub Kagu-Lätis, Latgalias, Ludza linna ümbruskonnas, kergelt mägisel, rohketel järvedega kirjutatud Lõuna-Eestist meenutatavas maanurgas, mis on Läti piirides üks mahajäänud. Lutsilaste siirdumine praegusse asukohta on toimunud nähtavasti Põhja-Sõja aegu, kusjuures nende algkoduks tuleb pidada Võrumaad, kuna nad keeleliselt seisavad kõige lähemal võru murdele. Tõenäoliselt müüsid Peeter Suure käsul meie kodumaad laastanud krahv Šeremetjevi salgad eesti sõjavange, keda oli „lugematu hulk“, väelaagrite läheduses olevaile, sellal Poola valituse all seisvaile Latgalias mõisnikkudele. Seejuures suutsid lutsilaste esivanemad oma keele ja meele pidada puhta terveni poolteist sajandit. Sunnimaist piiras liikumisvabadust, katoliku usk kaitses pealtkuuliva venestuse eest. Praegugi mäletatakse, et vanasti tarvitanud kejnõus (s. o. preester) kirikuski maakeelt. Ümberharrastumine hakkas siin hoogu võtma alles läinud sajandi teisel poolel, seoses laialdasema liikumisvabadusega, rohketega segaabilude ja ümbruse halvustava suhtumisega maakeelses.

Esimese eestlasena juhtis kaduvalle suguraha küllale 1877. a. tähelepanu dr. M. Veske, kes oli oma rahvaläheduse juures Balti raudtee ehituse ajal mõne sealtpoolt mehega kokku juhtunud. Ulatuslikuma kontakti lõi aga „maarahvaga“ dr. O. Kallas, kes sooritas 50 aastat tagasi Lutsimaale oma kuulsat uurimisreis, avastades seal teaduslikus mõttes täielise uudismaa. Sealt peale on lutsilaste küsimus seisnud meil pidevalt päevakorral.

Dr. O. Kallas leidis Lutsist eest poola mõisnikkude ja juutide majandusliku ekspluatsiooni all ägava rahva, kelle kultuuriline areng oli juba sel põhjusel pidurdunud. Siiski oli ka lutsilastel suuri igatsusi emakeelsele haridusvõimalusele. „Nad kiitsid seda maad õnnelikuks, kus kerkezend maavärki missi pidas; tulid vaatama, kuidas eesti keeli kirjutatakse, ja ei tahtnud uskuda sugugi, et see ka võimalik on: „Sa iks Vinnevärgi kirotad.“ Keegi vana mees tänas ristis kätega Jumalat, et enne surma näha saanud, et ja kuidas eesti keeli kirjutatakse. „Suur oli ka selle rahva lugemisjõu. Need paar eesti ajalehte, mis mul ühes olid, viidi mulle puhtaks ära, ja üks mees oli kümne versta tagant vallamajja tulnud mul ajalehte paluma“, ütles dr. O. Kallas.

Oma päritolu kohta ei olnud lutsilased õigel selgusel. Kui dr. Kallas neilt küsis, kust nad tulnud, vastati: „Maa puult, Roodzi maalt, tõze kuninga maalt.“ Kes aga kaugemal käinud, need teadsid siiski: „Ümbre Vero kõneldas nii, ku me puul, a ümbre Reeveli om keel süvembäh.“

Kallas saabus lutsilaste juurde tõesti üheteistkümnendal tunnil ja suutis päästa nende vaimuvara veel üsna rohkel arvul paberile. Peale rahvaluule kogus ta ka keelelisi, etnograafilisi jm. andmeid. Oma korjamistöö juures tuli tal ette mitmesuguseid lõbusaid vahetundeid, kuna sellise töö eesmärk oli maarahvale lausa arusaamatu. Endi naiivses abitususes püüdsid nad asja siiski kuidagi seletada. „To um Tshukna kuning“ — arvasid mõned — ta korjab rahva ära ja viib sinna maale, kus kõik eesti keelt mõistavad. Teised väitsid: „Sinä iks olõit maajumala (-keisri)

poig meile abist saadetu.“ Sellest jutustab dr. Kallas: „Ei saanud ma sõna kahte suust välja, juba olidki kaebused päevakorral, kuidas neil karjamaad vähe, kuidas mets neilt võetud, kuidas lamba seljast kolm korda aastas villa võetavat, neilt kuus korda. „Vii mul kiri kuninga kätele“ palus keegi, et kuning näha saaks, palju tema, palju ülekohut pidada kannatama. Tulid mind paluma, mõnikord kas otse saadikud, ma peaksin neile need ja need õigused muutsema, peaksin neile nende kiriku kätte andma, mis neilt võetud jne.“ Raskem oli juba dr. Kallasel asuda enda otseste ülesannete lahendamisele. „Meelitates, paludes, pinnides, käskides jooksin lauliku peale tormi, kõiksugu abinõusid tarvitasin. Peale sõna pidid ikka kae pärast olema: paberossid, maius- asjad, ninatubakas, viin, raha. Raha iseäranis ülendas sõna mõju. Mõnikord nõuti otsekohe laulu või jutu pealt nii ja nii palju, ja liig palju. Ütlesin min laulikule, et ta tööga poolt sellest päevas ei teeni, mis minuult lühikeses aja eest nõuab, siis oli vastus valmis: „Jutused, laulukezi üteldä, vaja mõeldä, mõeldä vaja — pea hiirust jäät; a kündä — mes? — nii tõuka ja tõuka!“

Ka üks lutsi rahvalaul peab laulmist rehepeksmisest raskemaks:

Andke vatska laulijalle,
Ritka (-rõigast) rehe pesijalle!
Inäb vaiva laulijale,
Kui rehe pesijale:
Rehe pesi, nii unehi —
Laulu lauli, tõist murehti.“

Aegamisi muutus rahvas aga sellelgi alal vastutulelikumaks, eriti kui nähti, et ka kirikuringkonnad ei pidanud korjaja tegevust patuks. „Isaäranis, kui mul õnn oli olnud preestri laul siia, siis o'i tee lahti“, jätkab dr. Kallas oma reisikirjeldust. „Too aga välja, mis mõistad“ — õpetas mees oma näist — „ezi ma näi, ku to ezändä poig ksondza man õdaglist võtt.“ Teine arvas: „Peljaku ei sa, to kävi ju me kerigohn!“ Aga sagedasti juhtus, et inimesed kui haavalehed ees värisid, kui nendega juttu tegin, isaäranis kui veel paberi välja võtsin, et mõnda kirja pista. Viimase kartuse põhi on küll see, et neil paberitarvidus isaäranis selle külje poolt tuttav on, et sinna protokolli peale kirjutatakse, mille järeldused sagedasti kiibedad on.“

Kohati olid kartused veelgi pentsikumad: „Et koolera maailmas liikumas oli, siis olin mina muidugi see mees, kes oli tulnud külla kaevudesse haljerit külvama. Meestel ei olnud koolera vastu suuremat: „Sis kuning and viina!“

Ei puudunud aga ka koomilisemad seigad: „Mul oli taskuraamatus lauli-

kute nimesid üleval, kellest siin või seal kuulnud. Juhtus mõnikord, et oma külla inimesed laulikust ühtegi ei teadnud, mina ta aga oma raamatu järele nimetasin. Imestus suur! „Kost to teed? Kust see aru raamatusse tuli?“ Lihtsam seletus: „See on nõia raamat, kust kõik leiad, mida leida tahad; küll nüüd pea ilma ots tuleb!“ Ja koguni mõistlikud mehedki uskusid seda.

Keegi naine lubas mulle laule ütelda, kui talle peopesast tulevikku ette kuulutaksin. „Tajia i ma, hää jänkõnõ!“ „Ära valeta, sa oled kaugelst inimene, mõistad mitu keelt, mõistad kirja, siis seda ei mõista!“ Noh, vanaluule korjajal laul armas, mis muud, kui õeldi peopesast, mis meelde halgahti. Laulud käes. Aga järelejäet: prohveti õnnetuks olid paar asja lauliku minevikust just nii olnud, kuidas peopesast öeldud, sellega siis kindel: „To um mõistja, võhl, to teed kõõ är.“ Teisel päeval ilmutas mitu vana naist kanadega, munadega, peopesast puhtaks nühtud: „Ezändä poig, veli hüa, sa meile ka är kae!“ Mine punni vastu, et ei mõista, kui teisele juba minevikust oled ütelnud, mis tõsi; pool-värgisi tikuvad kallale, nutavad, paluvad, silitavad. Viimaks pääses prohvetlik vanaluule korjaja sel viisil, et naisi kolme kuu pärast tulla palus: siis käia ettekuulutamise rammu ta pääl; iga kolme kuu tagant neljapäeva õhtul...“

Materjalid, mis sellise vaevarikka tööga koguti on isendast eesti rahvaluuleteadusele väga olulise tähtsusega. Rahvalaulud, mängud jne., mida tunnivad need ammused väljarändajad ja mida tuntakse ka Eestis, pidid olema siin tuntud juba enne nende kodumaalt lahkumist. Dr. O. Kallase töö ilmus ka kolme eriraamatuna trükitis: „Lutsi maarahvas“ (Helsingi, 1894), „Kaheksakümend lutsi maarahva muinasjutte“ (Tartu, 1900), viimane ka saksakeelses tõlkes. Lutsi muinasjutte väljaanne on välimaa uurijate poolt leidnud rohket tähelepanu, nagu tõendavad paljud sõnavõtted teaduslikes ajakirjades.

Mis on saanud Lutsi maarahvast tänapäeval? Kui dr. O. Kallas loendas pool sajandit tagasi seal eestlasi 4000 ümber, siis luuletaja A. Sang, kes külastas lutsilasi a. 1936 stipendiaadina, leidis neid eest ainult veel paarsada. Seega on see osa meie rahvast määratud ilmselt kadumisele. Jääd dr. O. Kallase ajalooliseks teeneks, et ta õigel ajal juhtis meie tähelepanu neile oleviku kütudatutele eelkäijatele, kelle rahvuslikult masendav saatus kõneles kõigile suguvendadele veelkordselt selget keelt sellest, kui vana on õieti see toore vägivall, mida oleme pidanud taluma ida poolt.

O. K.

Pilvelõhkujad vanarauaks

Metallide puudus Ameerikas ja Nõukogude Liidus

Ammugi on anglosakside laagris vaibunud naer saksa vanametallikorjanduse üle. Seal on vahepeal teostunud korjandused, mille mõõdet on hoopis suuremad. Ühendriikides ei lähe vanaraua hulka üksnes pajad, võred, kellad ja mälestussambad, mis on kuidagi muutunud asendavaks ja kättesaadavaks, vaid Ameerika ajakirjandus teatab, et ka pilvelõhkujate hulgas kasvatatakse teostada valikut, et neist mittehädavajalikud lammutada ja nende teesaluustik kasutada sõjaliselt tähtsaks eesmärkideks. Manhattani põhjaosas on sellega juba alustatud. New Yorgis on sõjast tingitud kaubanduse ja tööstuse ümberpaigutamise tõttu tühjaks jäänud hulk kõrgmaju, mis olid enne bürood ja hotellid, vabrikud ja töökodad. Üks pankrot järgneb teisele ja oksjonit võiks omandada muinasjutulisi varandusi, kui mitte maksud ja kohustused sellise kasu illusoorseks ei muudaks.

Nüüd pidavat lammutatama ka tuntud Murey hotell, mille eest 1928. a. pakuti 6,5 miljonit dollarit ja mis nüüd oksjonil 700.000 dollari eest lammutamiseks maha müüdi. Samasugune saatus ootab Stefani hotelli Chicagos, mis oma 3000 toaga oli suurimaid maailmas ja mille ehitamiseks kulutati 1927. a. 28 miljonit dollarit. Inventari sundmüügil andis oksjonipidaja välja 995-leheküljelise kataloogi. Iga oksjoniküla maksis 50 dollarit sissepääsmaksu, mis arvestati müüdavale esemele juurde. Sellest kuulmatust sissepääsmaksust hoolimata oli kohale ilmunud üle 400 isiku. Kataloogis pakuti 10.009 tosinat nuge, kahvleid ja lusikaid, edasi 200.000 taldrikuid, 150.000 klaasi, 1000 kullatud hõbenõu, voodide ja madratsid 8000 isikuile, toole, tugitooli ja sohvasid 10.000 isikule, teraskööke 100.000 dollari väärtuses, mitu tuhat kastrullit, 60 jala pikkuse baare, 25 puhvetit, mitu tuhat vaipa. Oksjonipidajaks oli Samuel Winternitz ja Co, ettevõtte, mis ka Ameerika laostumisel kavatses „oma tallekesi päästa“.

Kuid ka Nõukogud on avastanud oma pilvelõhkujate uue kasutusviisi. „On mõistetav“, kirjutab Hispaania ajaleht „Domingo“, „kui lammutatakse pilvelõhkujaid, mis on vanad ega vasta enam tänapäeva nõudeile. Kuid sunnib pead raputama, kui kuuled, et Moskvas lammutatakse tuliuusi kõrgmaju, mis seni pole veel mingit ülesannet täitnud“. Kauldub, et nn. Nõukogude palsee on määratud lammutamisele, sest ta sisaldab nii palju terast, et sellest saab ehitada mitusada tanki. Moskva ajalehed ei suutnud küllalt kiita seda õilsat eesmärki, millele nimetatud Nõukogude arhitektuuri kabineti palade kavatsesi pühendada. Mitmesugused Nõukogude asutused võitlevad au eest siin oma büroo avada. Ka 45 meetri kõrgune Lenini terraskuju, mis pidi seda higelehitust

Lõuna-Itaalia ruumis võitlevad saksa langevarjurid inglaste ja ameeriklaste vastu. (PK-sõjakirj. Wahner).

Kuldse sulega kuldsuu

Sünnipäeva-eelne jutt Jaan Lattikuga

22. oktoobril pühitses Jaan Lattik oma 65-ndat sünnipäeva. Kes Lattik on, seda pole vist tarvis kellelegi seletada. Kirikuniinimesed tunnevad teda kui kuldsuulist jutlustajat ja head hingekarjast, poliitilist elust huvitatud inimest kui osavat poliitilist tegelast ja kirjanadusiinimesed kui huumorimeelset kirjameest, ajalehe-lugejad tunnivad teda kui kõitvat vestit. Kirjanikuna on ta küll kõige laiemates hulkades tuntud, eriti mis puutub noortesse. Pärineb ja tema sulest noorte lemmikraamat „Meie noored“.

„Vanaisa, kas tood mulle uue juturaamatu, kui tuled jälle?“ pudeneb kärsitult väikese pruunisilmalise pois suust, ise kõvast kätega ümber vanaisa kaela.

Nii nad seal jätkavad jumalaga — kaks Jaan Lattikut: üks, kes astumas 65. eluaastasse, teine veel neljane. Elavaloomulised ja südamekud mõlemad. Ei saa öelda, kummal on kergem lahkuda teiest. Ühtmoodi raske näib see olevat mõlemale. Hommikul on vanaisa jõudnud linna oma Kullatükki ja Tibukega — Jaani ja Malle-Heigiga — nagu nimetab ta helitavalt oma pojalaapsi. Oktoobrikuu päikeseline ennelõuna on kadunud kiiresti ja nüüd rattab vanaisa juba uutele rännuteedele. Sedapuhku peavad jääma maha aga tema armsad väikesed sõbrad.

Vaatame pealt seda siirast vastastikust kiindumust ja meile on korraga väga selge, miks oleme olnud kõik kaasakiskuvalt haaratud „Meie noortest“. Selle saladus peitub Jaan Lattiku ehtsas südamelikkuses, mis on teda alati tugevasti sidunud noortega, elades tänaeni kaasa nende murede ja rõõmudega. Aastate tuuled ja tormid pole pühkinud siia pühitsevast hingest.

Väike sädely Kullatükki viib mõtted ühele teisele lapsepõlvele ja Jaan Lattik räägib meile oma isakodust:

„Meid oli suur perekond, kuus last. Oli isal-omal hoolt küllalt meile kasvatamisel ja koolitamisel. Mõlten ikka hindavalt oma vanemate, kelle elustiilis polnud kunagi rikku ega eeskujuks mõnikui külluslik elulaad, vaid haridus. Kui lõppes nende jõud meie abistamiseks hariduse ammutamisel, aitasime õed-vennad vastastikkult ise endid. Olen isiklikult palju tänu võlgu oma vanemale vennale, kes töötas talus koguni õõsi, et koguda mulle vajalikku kooliraha.“

Muuseas minu elavaloomuline ema, kes oskas väga hästi lugeda, ei osanud aga sugugi kirjutada. Oli meile, lastele, siis omavaheliseks naljaks, kui rääkisime ema kirjadeest, mis tähendasid tavaliselt kolme rubla ümbriku sees, mida ta saatis meile vahetevahel taskuraha, kui õppisime linnas.

Aga hea mälul oli emal. Tal oli korralikult peas terve lauluraamat.

Isa oli meil rohkem juriidiline mees, keda valiti korduvalt vallavanemaks ja peakohtumeheks. Nüüd nad puhkavad aga juba ammu Karula kalmistul risti all, millele kirjutatud: „Kuni päikesee tõusuni...“

Türi teateid

Kaks kontserti

Laupäeval korraldas „Puhkus ja Elurõõm“ Türi muusikaõhtu, millel olid kaastegevad „Estonia“ kontsertmeister Hugo Schütz viiulil, bariton Evald Oja ja Silvia Schütz klaveril. Kontserdi kandvaim osa koosnes meeleolukatest operalariatest ja operetmeloodist. Hea eduga esitatud muusikatooteid said paeluva menu osaliseks. Esitati rida liisapalaid.

Pühapäeval leidis Türi kirikus aset prof. Rud. Tobiasse mälestuskontsert tema 25. surmaaastapäeva puhul. Kaastegevana esinesid kontserdil kadunud helilooja noorem tütar orelkunastnik Helen Tobias, „Estonia“ kontsertmeister Hugo Schütz viiulil ja bariton Evald Oja. Sissejuhatuses kontserdile esines ülevaatega kadunud helilooja elutööst ja loomingust Hugo Mürk.

Jalatsid linnaelanikele

Türi linnale on vabaks antud järjekordse kontingendina mittekultusekogulikele linnaelanikele väljajagamiseks 125 paari jalatsid, neist 70 paari tänavjalatsid. Lube jalatsite ostmiseks antakse ainult tõsiselt vajajale, peamiselt õpilastele (60 paari tänavjalatsid ja 25 paari kelosee).

Purunes kirikukell

Sõjaajal purunes Türi koos kiriku torniga suurem tornikell. Ka väiksem kell sai mürskulidudest vigastada, kuid siiski saadi seda kasutada kuni käesoleva ajani. Nüüd aga tekkis kellale viimaseks helistamiseks suur lõhe, mis ei võimalda enam ka selle kella helistamist kiriklike sündmuste puhul. Mõ-

Katkematu on lüli, mis seob mind mu lapsepõlvkoduga Karula metsade rüpes. Külastades taas mõõdunud sovel toda kallist paika, oli tunne, kui saabusin templisse. Jõudnud kodumetsa piirini, käis kui pühaduse ees välkkiirelt kübar peast ja silmad hellitsid heinamaad ning sooveert, mis meenutasid kauged karjasepäevi. Tundsin, kuidas mälestused mind silitsasid ja õnnistasid. Sisenedes hiljem vanasse talumajja, kuulsin, kuidas isa-ema häälgi elas veel neis ruumides. Vanaisa kopsis rehe alla ja tegi rehele uusi pulke. Lubas emale kae-buseeni ei läinud asi kunagi.

Seal ma õppisin armastama oma kodu ja kodumaad. Sellest johtuvalt ka kõik mu noortejutud on seotud koduga. Olen samuti pöördunud kõigis oma teistes kirjutistes ja jutlustes juhatada inimesi koju, mida mul enesel iga kord pole olnud, kuna olen suur matkaja. Eks ole vana tõde, et kõige kirglikumalt võivad kodust kõnelda rännumehed.

Üldiselt ma arvan, et mu looming sünnib alateadlikult. Ma ei koosta kunagi ühe kirjutise jaoks enne mingit kava, sest niikuini murraksin need hiljem. Nagu ma ei saa kirjutada näiteks sirgelt joont mõdda, ilma jooneta aga saan, nii ei saa ma raami järgi luua. Sedaviisi on lugu ka mu jutlustega. Jutlustades olen aga väga range kuulajate suhtes, kellelt nõuan enese kuulamist otse sõdurliku kuulekusega. Teisel juhul ma ei saa neile kõnelda nõnda, nagu tahan.“

„Olete ja meil üldiselt tuntud kuld-suuna.“

„Jah, olen seda mitmel puhul kuulnud enese kohta lausutavat, aga see väide ei pea kahjuks paika, kuna mul on vaid üks-ainsus kuldhammas“ reageerib Jaan Lattik me vihjele kerge huumoriga.

Meie vihjele, et ta on olnud eriti produktiivne sulemehena, lisab Lattik: „Et sõda on suurim kodude hävitaja, see on mõjutanud mind nüüd veel enam kirjutama kodust, et teha selgeks igale, milline aare see on, olgu see ka viletsaim sannaht. Praegu on mul moide käsil romaan „Vend“, millest bolševike päevil ilmus umbes pool „Uus Eestis“ ja teine pool käsikirja hävitatä ära, uuesti lõpetamine.“

Ütlesite, et teid huvitab, kas „Meie noorte“ saame ka järele „Meie vanad“. Loodame, et see kord tuleb.“

Oleme juba veidi aja eest jätanud lõpliku jumalaga Kullatükiga, kellest vanaisa loodab peremeest oma talole Kambjas, kus nad just eelmisel õhtul enne linnatulekut on lõpetanud rehepeksu, ja jõudnud veeteldes omimaise väljasõidukohani.

„Kae ei andnud meil just palju välja, samuti nisu, aga rukkiga oleme Kullatükiga mõlemad rahul“, tähendab veel Lattik uuele matkale asudes, ja siis kaob ta koos busiga meie silmist, mis viib ta oma armsale Mulgimaale.

neks ajaks peab Türi ilma jääma nii oma- seaks saanud kirikukella helistamisest. Asja purunenud kell on muidu võetud ka muin- suakaitse alla, ta on valmistatud a. 1765.

Märgiti suguhobuseid

Türi toimunud noorte suguhobuste märkimisel võeti suguhobuste nimekirja 27 määra ja 1 äkk, kõik Tori tõugu. Märkimisele oli toodud 100 hobnase ümber, peamiselt Särevere vallast.

Vilsandi linnuuseumi endisele kohale

Vilsandi saare linnuuseumi, mis enamlaste poolt toodi Kurussaare lossi ja seal seisvas kastidesse eisepakitud, kus topiseid ahvardas rikkiminekku oht, on nüüd osalt Vilsandisse tagasi toimetatud, kuna ülejäänud osa toimetatakse Vilsandisse tagasi eeloleva talve jooksul.

Raskusi teeb linnuuseumi uuesti väljapanemisel asjaolu, et enamlaste lõhkusid ära kõik muuseumi vitriinid, laud ja kapid. Nende uuestiotsimisel autatakse kohe ka muuseumiesemete väljapanemisele. Vilsandi linnuuseumi uuesti kordaseadmise töid hakkab teostama Tartu ülikool.

Vilsandi linnuuseumi oli üks rikkalikemaidki ja omaaasemaid selle ala muuseumi. Ta köitis nihaasti tuhandete kodu- kui ka välismaiste külaliste täit huvi ja tunnustust.

Vaarikad teiskordsest valminud

Valgamaal on soojade sügisilmade tõttu valminud teiskordsest rohkemist aedvaarikaid. Teiskordsest küpsenud vaarikad pole muidugi nii arukasid kui suvises palavas päikeses valminud marjad. Nii hõlpsalt vaarikate teiskordset valmimist ei mäleta vanimadki inimesed.

JÄRVA TEATAJA Nr. 124.
Neljapäeval, 26. oktoobril 1943. a. Lk. 3

Pingutava marsi järel kamaadik õhtukontsert. (PK-sõjakirj. Maier)

Saksamaa tööline

Tööline usub Saksamaa võitu ja teab ka, miks Saksamaa peab võitma!

SS-PK. —Ma elan Berliini lähedal. Ühel päeval oli mul tarvidus linna minna.

Liikumine toimub siin üldjoontes samuti nagu Osloki. Nagu juba öeldud: pidin siis sel päeval minema Berliini. Otsisin S-Bahnhoft üles, ja et aega oli jäänud parajasti nii palju üle, et juua klaas õlut, siis trügisin kohe lähemale jookide-kioskile. Pagan võtaks, sellel päeval oli ka niisugune kuumus ja siis on õlu nii karastav ja... ühesõnaga — maitseb hästi.

„Veel üks õlu, palun!“ ütlesin ja heitsin pilgu kellale... oli veel pisut aega. „Palun andke mulle ka üks klaas õlut!“ kuulsin häält enda seija tagant. Käsivars, tugevamat liiki, sirutas üle leti ja haaras õllekannu järele ja kadus siis jälle tagasi minu taha. Vaatasin pisut tagasi ja minu pilgul peatus umbes 50-aastaselt mehel. Arvatasin relvastustööline, igatahes mees tugevate käte ja rusikatega.

„Neetult kuum“, sõnas ta pöördues minu poole. Vastasin talle omakorda: „Jah, seda on tõesti!“ Ja ma arvasin, et seda öeldakse ka Norras, kui tahetakse alustada juttu. Ja mul polnud midagi selle vastu, et selle huvitava mehega alustada vestlust, ning kui ma märkasin ka vastaspoole nõusolekut, siis ei kestnud enam kaua, kui me leidsime teineteist kõige elavamas vestluses.

Alul ilmastiku üle... Nii kuum polnud enam tikk aega olnud kui siis, kui tema vanavanaema Shanghaisse sõitis...

Siis... väikeaegadest. Neil, Berliini töölistel, on väike-aiad. Mitte ainult nüüd, sõja ajal, vaid need olid ka enne, juba aastaid tagasi. Nad kasvatavad siin kartuleid, porgandeid, ube, veel mõni viljapuu ja marjapõõsas ja siis endamööda — ka lilli.

Vahepeal tuleb tõttas rong, meie astume sisse... Et me oleme äärelinnas, siis leiame kergesti ka koha akna alla. Lähime tööstusrajooni. Seal tuleb vagunisse töölisi, mehi ja naisi, noori ja vanu, sakslasi ja välismaalasi. Vagun oli peagi täis inimesi ja elavat sõna-vurinat.

Arusaadavalt silmitsesin ka oma kaasreisijaid. Minu paremal käel istus mu sõber, kes oli kohanud parajasti oma kaastöölisi ja sattunud temaga nüüd vestlusesse. Muidugi jõuti siis oma kõneainega välja sõja teemale... Aga mitte nii, nagu minu vennad seal kodumaal arvavad, pessimistlikult ja tüdinult. Ei see oli hoopis teise meeleoluga.

Raadio

REDE, 29. OKTOBER 1943.

5.00 Saade saksa sõjaväele. 6.15 Päävauddised. 6.30 Hommikukontsert (ülel.). 7.00 Päävauddised saksa keeles. 7.15 Hommikukontsert (ülel.). 7.30 Böömi saatja ja Müncheni. 8.45 Päävauddised. 9.00 Päävauddised saksa keeles. 9.10 Landesdienest Ostland. 9.25 Saatepaus. 11.30 Armastatud ajavälitööd (hpl.). 12.15 Päävauddised. 12.30 Päävauddised saksa keeles. 12.45 Lõunamuusika (ülel.). 14.00 Päävauddised saksa keeles. 14.20 Rudolf Dellinger: Koomilised operettid „Don Cesar“ (hpl.). 16.00 Muusika pärastlõunaks (Rita ringhäälingu tantsukapell Arnold Kornelise juhatusel ja hpl.). Ülekanne Riistat. 16.45 Päävauddised. 17.00 Päävauddised ja saatetava ülevaade saksa keeles. 17.10 Stseene operettid „Rigoletto“ (mgn. ja hpl.). 18.00 Saksa suurmehe idaruumi (1): Maksimilian Klingner, kirjanik ja sõdur (Dr. W. Maurach, saksa keeles). 18.15 Saksa rahvalaule (hpl.). 18.30 Aja kaja ja saatetava ülevaade. 19.00 Teine avalik sümfoniakontsert („Estonia“ teatri korraldusel). Kaast. Karin Prii-Raudsepp, klaver ja Ringhäälingu ning „Estonia“ teatri ühendatud orkester juhatab külalisena Ernst Prade, Breslau („Estonia“ kontsert). 20.00 Päävauddised saksa keeles. 21.00 Päävauddised. Alnult Tartu. 21.15 Lõbusaid viase (hpl.). 22.00 Päävauddised saksa keeles. Järgnevalt saatelõpp.

LAUPÄEV, 30. OKTOBER 1943.

5.00 Saade saksa sõjaväele. 6.15 Päävauddised. 6.30 Hommikukontsert (ülel.). 7.00 Päävauddised saksa keeles. 7.15 Helisevad hommikutervitused (mgn. ja hpl.). 8.45 Päävauddised. 9.00 Päävauddised saksa keeles. 9.10 Landesdienest Ostland. 9.25 Saatepaus. 11.30 Väike kontsert (ülel.). Böömi saatja. 12.15 Päävauddised. 12.30 Päävauddised saksa keeles. 12.45 Lõunamuusika (hpl.). 14.00 Päävauddised saksa keeles. 14.20 Ilusaid hääli (hpl.). 14.40 Sõjaradadeid. 15.00 Tee vabaks (hpl.). 15.15 „Valitud saksa lühijutt: „Üheksa sümfonia“, E. W. Möller. (saksa keeles). 15.30 Kirevaid heliseid nädalalõpuks (ringhäälingu tantsukapell L. Tautsi juhatusel, kõneleja ja hpl.). Vabaeal kell 16.45 Päävauddised. 17.00 Päävauddised ja saatetava ülevaade saksa keeles. 18.00 Noortele: „Kui kiid rändavad...“ Osavaid Haveli vestlus-kahvõne. 18.20 Laste lapsedõlvest (hpl.). 18.30 Aja kaja ja saatetava ülevaade. 19.00 Muusika (ülel.). 19.15 Riidereportaaž. (ülel.). Saksa keeles). 19.30 Muusika (ülel.). 19.45 Ringhäälingu-ringvaade (ülel.). Saksa keeles). 20.00 Päävauddised saksa keeles. 20.15 Rahvalikke viise (Joh. Kara, akordion, Joosep Kotkas, kannel ja heilplaadid). 21.00 Päävauddised. Alnult Tartu. 21.15 Hooajad meelodid (hpl.). 22.00 Päävauddised saksa keeles. Järgnevalt saatelõpp.

Tööline usub Saksamaa võitu ja teab ka, miks Saksamaa peab võitma! Ta tunneb relvi, mida ta ise taob, ja ta tunneb mehi, kes neid relvi kasitsevad. Tema teab, et maailma parimad relvad on parimate sõdurite käes maailmas.

Saksamaa linnu on pommitatud, palju elumaju on hävinenud. Kuid see ei võta saksa töölistel julgust. See ainult tõstab temas võitlusindu. Teda tabab valusasti, kui hävib ta kodu, saavad surma ta naine, lapsed... aga tema töötab edasi oma töölausa taga.

Sõda on karm, aga tööline on veel karmim.

Ja mis ütlevad välismaalased? Mida ütlevad prantslane või hollandlane.

Kord võitles ta Saksamaa vastu... ja kaotas. Kuid ta ei ole selle pärast nii tõdud, ta tunneb viha oma endiste „abistajate“ vastu, inglaste vastu, kes lasid neid sõdida ja veristada... ja pärast, hiljem tulid veel linnade peale... Antwerpen ja Pariis kõnelevad selget keelt sellest pommidesajast ja mõrvatund lastest.

Ta ei kaota ka julgust. Ta saab nüüd veel paremini aru kui varem. Teab, et Saksamaa peab võitma, et sellega päästa kogu Euroopa. Aga ta teab ka, et seda võitu ei kingi talle

keegi. Ta saab selleks ainult kaasa aidata, taob relvi, ehitab lennukeid ja tanke. Ta töötab pidevalt päevast päeva. Kuidas suudab ta nii püsivalt töötada, kuidas suudab ta vastu panna oma suurele töökoormale. Kui seda temalt küsida, siis kehitab ta ainult õlgu... See on talle saanud endastmõistetavaks. Ta peab ohverdama kõik, et saavutada kord oma sihti.

Jõuame vabrikukvartaali ja lahku-me rongist. Terve rodu rattab neid nüüd vabriku suunas. Nad jutustavad mulle, kuidas nende vabrik välja näeb seest, jutustavad lilledest, mis kasvavad vabriku õuel. Avaratest ruumidest. Vabrikul on oma arst, õde, lastetoad. Kuid sealsamas asuvad ka elumajad töölistele. Kahe-, kolmetoalised korterid. Nad elavad puhtalt ja korralikult. Nad näitavad mulle oma tube, kutsuvad mind kohvile, näitavad albumeid ja jutustavad enda elust. Näitavad pilte oma poegadest, kes praegu on rindel. Ühel on jäänud poeg Stalingradi juurde, teine võitleb juba pikemat aega Leningradi all.

Aeg möödub ja ma pean tagasi tulema. Nad topivad mu taskud õunu täis.

SS-Sõjakirjasaatja John Söfteland.

Kerese kõrge võiduprotsent

Eesti suurmeister võitis Madridis 12 partiid järjest

Madridiat, 23. 10. Nagu oli oodata, lõppes Madridi maleturniir maailmameistri kandidaadi Paul Kerese võiduga, kes võitis 12 partiid üksteise järele ja saavutas 13 punktiga 14 partiidist erakordse kõrge võiduprotsendi.

Täielse auhinna võitis hispaanlane Fuentes 11,5 punktiga, kes oli tähelepanuväärset viisa ja ideerikas võistleja. See on Hispaania meistri suurim saavutus. Kolmanda koha saavutas Kieli maletaja Brinckmann, 9,5 punktiga, neljanda ja viienda koha Alonso ja Medina 8,5 punktiga. Brinckmanni edu on täiesti teenitud. Üllatuslik kaotas Go-

mezi vastu rikkus tema head väljapaistvaid teise koha jagamiseks. Berliini meister Sämisch valmistas suure pettumuse ja oli halvasti vormis. Samuti ebasoodsalt võistles Sanz, praegune Hispaania meister. 12-aastase Tomarile avaldati seevastu tormilist kiiduvallandust.

Lõputulemused on järgmised: Keres 13 p, Fuentes 11,5, Brinckmann 9,5, Alonso ja Medina 8,5, Ingelmo ja Perez 8, Sanz 6,5, Augustin 6 (1), Gomez 5,5 (1), Sämisch 5, Buchler 4,5, Navarro 3 (1), Nicolich 0,5 punkti.

Asutati tööhühis metallimajanduse alal

Metallid on tähtsaim tooraine ennekõike masinate valmistamiseks. Sõja ajal suureneb nende tähtsus tunduvalt, kuna nad relvade ja sõjamatjaterjalitootmiseks on tingimata vajalikud.

Praeguse sõja ulatus ja sellest tingitud relvastustoodangu suur tõus toob endastmõistetavalt kaasa ka metallitarvitude tunduva tõusu. Relvastustuse ja eluliste tähtsate eratarvitude kindlustamiseks on seotõttu metallitarvitude riiklik juhtimine vältimatu. Saksamaal kehtis kindel metallimajandamine juba sõja puhkemisel. Selle eeskujul majandatakse käesoleva aasta kevadest saadik ka Ida-alal metalle ja selleks on asutatud kontingondiamet Idaala Riigikomissari-

aadi juure Riias.

Kuna leitü otstarbekohane olevat, et valitsevate tingimuste juures ainult üks asutus tegeleb riigikomissari määruste teostamisega seotud metallide kogumise ja jaotamisega, on mõeldud metallikaubanduseks volitatud firmad Idaalal — Metallurgia Ostland, G. m. b. H. ja Ostmontan, G. m. b. H. — asutanud tööhühis nime all „Firma Metall ja Montan“ Riias, osakondadega Tallinnas ja Kaunasas.

Selle tööhühisuse ülesandeks on mitte üks kaubanduslike tehingute sõlmimine, vaid ta annab kaubatarvitajale nõu kõigis metallimajandamise küsimustes ja abistab vahetust ning ümberlülitamiskorralduste teostamist.

„Monarhid“ omavahel

Viktor Emanuel, endise Itaalia kuninga ja Abessiinia keisri põgenemine on kolleegide ringkonnas põhjustanud suurt tähelepanu. Pole veel teada, kas need, paljud kroonitud pead ilma kroonideta ja kuningad ilma kuningriikideta juurdekasvu üle rõõmustavad või mitte. Arvatavasti loodetakse neis ringkonnas erutuvaid keskustelusi teemal: „Mida meie võlgne oma briti onupoegadele uues itaalia versioonis, või elegantseis tennispartiidis sportliku kroonprints Umbertoaga, kes tennisplatsil suuremat julgust üles näitab kui lahinguväljadel, millistest ta kui Itaalia lõunarmee ülemjuhataja piinlikult eemale hoidus.“

Üks sellest „monarhide“ grupist on väga otsekoheselt ja arusaadavalt reageerinud: Viktor Emanueli otsene „konkurent“, Abessiinia keiser Haile Selassie, on lühidalt ja selgelt nõudnud, et Viktor Emanuel temale välja antakse, kuna tal temaga veel väike arve olevat õiendada... — Vaevast võib siiski uskuda, et „lihtlased“ sellega nõustuvad. Hoolimata põlgusest, mida nad ka ise

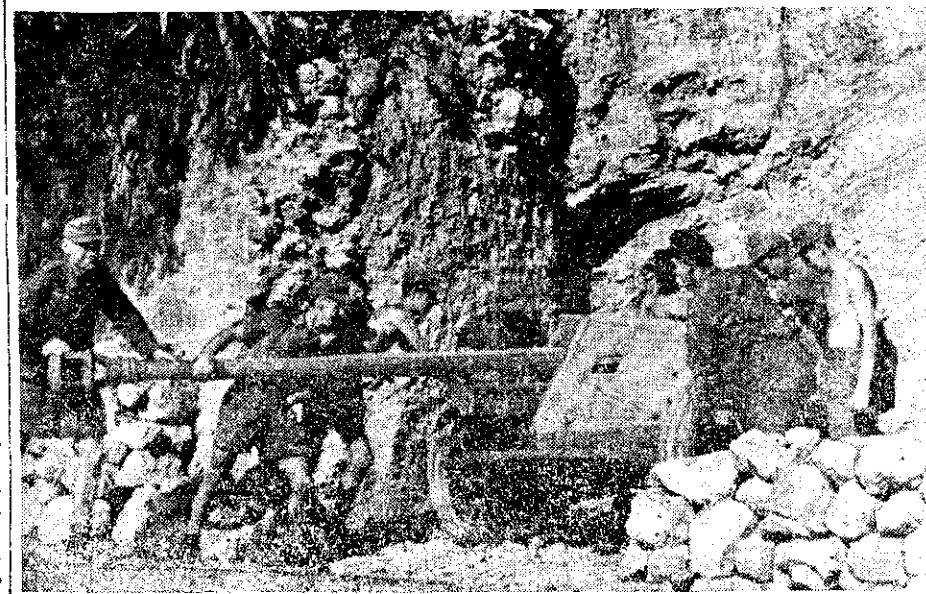
Savoja suguvõsast põlvneva reetja vastu tunnevad, ei lähe nad vist siiski nii kaugele, et „musta“ kuningat „valgele“ kuningale kallale lasta. See viiks kindlasti liiga intiimsele ja abessiinlikes vormes toimuvate kokkupõrgetele Haile ja Viktori vahel. Vähemalt peaks vana abessiinia orjakombe kohaselt tasuma transportkulud, nagu neid omal ajal kandis Haile, kui ta oma 33 kulakastiga Addis Abebast pidi lahkuma.

Ruhnus pandi rõugeid

Neil päevil külastas Kuressaare ümbruskonna jaoskonnast dr. F. Valdsoo Ruhnu saart. Toimetades seal ühtlasi ka rõugepangekut. Rõugeid pandi üle saarele ruhnulasele, nihihasti lastele kui ka täiskasvanuile. On huvitat märkida, et viimane rõugepangek Ruhnu saarel toimus 1931. aastal, seega kaksteist aastat tagasi.

Vaarikad teistkordselt valminud

Valgamaal on soojade elgisilmade tõttu valminud teistkordselt rohkesti aedvaarikaid. Teistkordselt küpsenud vaarikad pole muidugi nii magusad kui suvises palavas pihikeses valminud marjad. Nii hõlbi vaarikate teistkordselt valmimist ei mäleta vanimadki inimesed.

Grenadeerid on raiunud Itaalia ranniku kaljudele patareipostisiooni. Kõikjale on paigutatud vaentase maabumiskatsete nurjaajamiseks saksa raskeid relvi. (PK-sõjakirj. Büschel).

Postikandjad lahkuvad jaamast, et viia posti eelliinideni. (PK-sõjak. Meyer-Wreck)

Lambanahkade kokkuost rindevõitle-jaile kestab

Aktisiooni tulemuste eesotsas seni Harjumaa

ETK poolt teostatava lambanahkade kokkuostu aktisiooni tulemusena on seni ülemaaliselt kokku saadud üle kaheaja lambanaha. Esireas sammub Harjumaa, kust on toodud üle viiekümne naha. Teised maakonnad on seni lambanahku toonud võrdelt. Väärrib märkimist, et üldtoodud arv nahku on saabunud kokkuostupunkti lühikese aja jooksul, mil sügisese lambatäpamise hooajal põllupidajail võimalus nahku ära anda. Kuigi ETK oma kokkuostupunkte kaudu alustas aktisiooni juba suvekuudel, langeb asja tegelik teostamine sügisekuudele, mil talupidajail on kiire tööaeg möödas ja on mahiti hakata mõtlema lambanahkade müümisele rindevõitlejaile soojade kasukate saamiseks.

Kokkuostutingimused on samad, mis varem on välja kuulutatud, ja nimelt võimaldub müüjal iga kolme toornaaha kohta osta üks partitult lambanahk, mille eest tuleb tasuda normihind. Nahad ostetakse põllupidajailt kindlaks-

määratud hindade alusel.

Toornahkade vastuvõtt toimub kindlaksmääratud alusel. Sorteerimisel jagunevad nahad kolme liiki: täisvillaga nahad, paljad nahad. Täisvillaga nahad on kasukate valmistamiseks eriti sobivad. Nende villa pikkus on 18 mm. Paljaste nahkade all mõistetakse lambanahku, millede villa pikkus on 10—18 mm. Neist nahkadeist kõlbab osa kasukate valmistamiseks. Pügatud nahad kasukate valmistamiseks ei sobi, neid saab kasutada voodrinahkadeks, kin-naste valmistamiseks jne.

Kokkuostuodud parkimata lambanahad peavad olema vähimalt kuus kuud vanadelt loomadelt ja kvaliteedilt head. Ümbervahetamisele ei kuulu nahad, millede vill on paljudest kohtadest lah-ti tulnud või koideist rikutud. Kuna kogumisaktisiooniga saadud lambanahad on määratud peamiselt kasukate valmistamiseks rindesõduritele, peavad nad vastama eeltähtendatud nõuetele.

Uus õppekursus saksa sõdur-ülilpilastele

Tartu ülikoolis avati teine õppekursus saksa sõdur-ülilpilastele. Aktusest võttis osa jalaväekindral von Both, kindralmajor Achenbrand, välikomandant ooberst Müller-Lichtenau, Tartu piirkonnakomissar Meenen, Tartu ülikooli arstiteaduskonna dekaan prof. Pärli, Königsbergi ülikooli professoreid ja teisi kutsutud külalisi ning rohkesti ohvitseere. Õppekursuse avas välikomandant, tervitades saabunud üliõpilasi. Kõnega esines jalaväekindral Both, märkides, et sõjavägede ülemjuhatus on annud välja terve rea raamatuid, millede abil sõdur-ülilpilastel võimaldub teaduslikul aladel oma teadmisi värsendada. Pärast sõda vajatakse tublisid teadlasi ja ametnikke samuti nagu nüüd sõdurid.

Tutvuti kitsafilmiiga Saksamaal

Saksamaalt jõudis tagasi suurem grupp Eesti koolide õpetajaid ja maakonna kooli-valitsuse juures töötavaid filmiametite juhatajaid, kes võtsid osa Idaalade Riigikomissariadi poolt korraldatud õppereisist kitsafilmi alal. Kogusummas tegi õppereisi kaasa 27 isikut.

Eesti õpetajad ja filmiametite juhatajad viibisid Saksamaal ligemale kuu aega, kusjuures kitsafilmi rakendamisega tutvumiseks Saksa koolides külastati Berliini, Bayreuthi, Nürnbergi, Bodensei ja teisi linnu. Õppereis on annud kitsafilmi kasutamisel õppetöö juures saksa koolides ilmeke pildi. Saadud kogemusi tahavad Eesti koolide õpetajad kasutada praktiliseks tööks kohtadel.

Sõjavangist koju

Berliin, (DNB) 22. oktoobri pärastlõunaks saabusid ühte Saksa sadamasse esimesed raskestihaavatud saksa sõdurid nende 5000 hulgast, kes niisama suure arvu raskestihaavatud briti sõjavangi vastu vahetatatakse välja ja pöörduvad inglise vangistusest kodumaale tagasi. Nende saabumisel tervitati neid 23. oktoobri kaitseringkonna ülem ja Põhja-Saksa gauleiteri poolt.

Kaitseringkonna ülem huges oma kõnes eite Führeri ja sõjavõõndude kõrgeima ülemjuhataja südamliku tervitustelegrammi ning andis igale haavatule üle Führeri erilise annetuse. Pärast lühijulist viibimist sadamalinna laatsarettides saadetakse haavatud nende kodukotadesse või kodukohale lähemal asetsesaisse laatsarettidesse.

15 Järgmised raskestihaavatud sõdurid saabuavad kodumaale kõige lähemal ajal.

Sõjaorbu nädal

Helsingist, 23. 10. Marssal Mannerheimi poolt Talvesõja järele algatatud sõjaoorude abistamist, eriti vaderi kohustuste endale võtmise näol, teostatakse nüüd juba kolmandat aastat. Seni on võtnud endale vaderi kohuseid 17.000 Talvesõja orvu ja 976 praeguse sõja orvu suhtes. Ka teised maad on osutanud soome vaeelaste toetamiseks sooja huvi. Rootseist saavad toetust 14.000 sõjaorbu, kuna Taanist saadeti armastusandmeid 4500 lapsele.

Shveits võttis endale 2000 ja Ungari 1000 soome sõjaorvu eestvaderi kohustused. Mannerheimi liit on kulutanud käesoleva sõja vältel sõjaorbu toetamiseks kokku 162 miljonit soome marka. Umbes 5000 neist on veel sõjavaderiteta. Asja kogu-maal 17-24 oktoobril läbi viidud „sõja-orbude nädal“ tõi arvukate ürituste, näituste ja korjanduste läbi kokku hulga nimetamis-väärset materjali sõjaorbuks heaks, äratades ühtlasi rahva hoiuse kõikjal tugevat osavõttu ja kohusetunnet abistamise intensiivse-maks muutmiseks.

Eesti ajakirjanikud Saksa-maale õppereisile

Vallutatud Idaalade riigiministri ettepanekul ja Eesti Kindralkomissariadi propa-gandaosakonna korraldusel alustas laupäeval õppereisi Saksamaale eesti ajakirjanike ekskursioon.

Marssruut viib eesti ajakirjanikud eelkõige Suur-Saksamaa pealinna Berliini, kus peatatakse 8 päeva ja kus on ette nähtud rida loenguid, ringseite jne. Edasi läheb teekond läbi rea linnade, nagu München, Salzburg, Linz, Viina, Praha, Dresden, Königsberg.

Õppereisist võtavad osa Rahvakasvatuse Peavalitsuse pressiameti juhataja K. Pärli, toimetaja U. Tamm, „Maa Sõna“ peasekretär A. Valgma, „Eesti Sõna“ peasekretär E. Ren-nit, toimetajad J. Viidang („Eesti Sõna“), J. Koka („Postimees“), J. Kangur („Uus Elu“), A. Merits („Valga Teataja“) ja V. Köpp („Sakala“).

Ekskursiooni juhiks on pressiameti jahataja K. Pärli.

Kaks tanklaeva pörkasid kokku

Stockholm, 24. 10. (DNB) Ametliku teate järgi USA-st pörkas neljapäeval Florida rannikult kokku kaks tanklaeva. Tekkinud plahvatus ja tulikahju läbi sai 88 meeskonnaliiget surma.

Üks tanklaev oli laaditud lennukibensiiniga. Ta rammiti teise laeva poolt täiel sõidul kesklaeva. Tekkis kohutav plahvatus ja ühe hetkega seisis mõlemad laevad leekides. Arvatavasti on vaid üksainsu merimees pääsnud.

Reuteri teatel pörkas Ühendriikides Ida-ho osariigis kaks rasket pommituslennukit õhus kokku. Mõlemad meeskonnad, tõenäoliselt 20 meest, said surma.

Uus Soome piiskop

Helsingi. DNB. Oulu (Lapimaa) piiskopi asemele, kes mõrvati käesoleva aasta suvel bolševistlike bandiitide poolt tema inspektisioonireisil Põhja-Soomes, õnnistatakse tuleval pühapäeval uus praost Väinö Malmivaara Turu toomkirikus. Külalisena rootsi kirikuring-konnist võtab sellest pidulikust sündmusest osa piiskop Ingre Brilliioth.

Soovin osta ehk sõõmale võtta HOUST Teatada sit.

KAOTATUD OSTURAMAT, välja antud Koigi vallavalitsusest Susanna Ränna nimele. Leidmisest teatada Koigi vallavalitsusele.

Paide Gümnaasiumi I-le klassile AVATASE PARALLEELKLASS. Sisseastuda soovijale korraldatakse vastuvõtu katse reedel 29. okt. s. a. kell 10 hommikul Paides, Pärnu t. 57 (koguduse majas). Eksamid sooritama peavad ka kevadel paralleelklassi vastuvõetud õpilased ja kandidaadid.

Paralleelklassis õppetöö algab esmaspäeval 1. nov. s. a. Koolijuhataja.

Toimetuse kõnetunnid igal tööpäeval kella 8—12, talitus avatud igal tööpäeval kella 8—17.30, laupäeval kella 8—13-ni. Kehtivad kuulutuste hinnad: O—nr. 1 ja R—nr. 1. Adressi muutmise 20 penni.

JÄRVA TEATAJA Nr. 124. Neljapäeval, 28. oktoobril 1943. a Lhk. 4